

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษากการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรจากการผลิตเพื่อยังชีพสู่การผลิตเพื่อขายและอิทธิพลของระบบความเชื่อและความสัมพันธ์ของชุมชนชนบทที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร โดยศึกษาที่บ้านห้วยไม้หก หมู่ 6 ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง และมีคนเมืองปะปนอยู่ด้วยบางส่วน การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้เริ่มจากการศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านห้วยไม้หก ด้วยการศึกษากจากข้อมูลปฐมภูมิโดยการสำรวจภูมิประเทศ เพื่อให้มองเห็นสภาพพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน เส้นทางการคมนาคมของหมู่บ้าน พื้นที่ทำกิน และสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังได้ศึกษากจากข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งได้แก่ ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค. จากสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภออมก๋อย ข้อมูลในด้านการเกษตรจากสำนักงานเกษตรอำเภออมก๋อย เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบ้านห้วยไม้หก เช่น จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร ข้อมูลช่วงอายุ พื้นฐานความรู้และการศึกษา เป็นต้น

2. เครื่องมือ และวิธีการในการเก็บข้อมูล

2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีนี้ในระหว่างที่เข้าไปเก็บข้อมูลโดยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชาวบ้าน แต่เข้าไปสังเกตกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น การไปสังเกตดูพิธีการแขกข้าว ผู้วิจัยสังเกตลักษณะของกิจกรรมถ้าไม่เข้าใจก็ซักถามเพิ่มเติมและจดบันทึก

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบนี้ในหลายลักษณะดังนี้

- การสัมภาษณ์แบบปลายเปิดโดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามหลัก ๆ ที่ต้องการไว้ก่อน ซึ่งสามารถตามคำถามย่อย ๆ เพื่อให้ได้

ข้อมูลละเอียดลงไปได้อีก การสัมภาษณ์ลักษณะนี้ใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชน เช่น ประวัติของชุมชน การผลิตของหมู่บ้าน เป็นต้น สำหรับวิธีการจะทำโดยการตั้งคำถามให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าให้ฟังและซักถามกันไปเรื่อย ๆ เป็นการพูดคุยกันอย่างธรรมชาติ เป็นกันเองไม่มีพิธีรีตอง

- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์ในจุดที่สนใจโดยกำหนดประเด็นคำถามที่ต้องการจะทราบไว้ล่วงหน้าก่อน ในการสัมภาษณ์ลักษณะนี้ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการผลิต เป็นต้น

2.3 การบันทึกข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเสียงในการบันทึกรายละเอียดที่ได้จากการสนทนา และสัมภาษณ์ต่าง ๆ เพื่อช่วยบันทึกความจำและได้ข้อมูลที่ถูกต้อง กล้องถ่ายรูปสำหรับบันทึกภาพต่าง ๆ ของชุมชน

3. วิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

3.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

เนื่องด้วยผู้วิจัยเป็นครูสอนนักเรียนโรงเรียนบ้านห้วยไม้หก ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านห้วยไม้หก การสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในระยะแรก เข้าไปในบทบาทของครูที่เข้าไปเยี่ยมบ้านนักเรียน เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจในเบื้องต้น และต่อมาก็เริ่มพูดคุยสนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไปกับชาวบ้าน ทั้งนี้ ดังที่กล่าวเบื้องต้นว่าบ้านห้วยไม้หกส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง แต่ก็สามารถพูดภาษาไทยพื้นเมืองได้บ้าง บางครั้งก็ใช้ภาษากะเหรี่ยงทำให้ไม่เข้าใจความหมายจึงจำเป็นต้องมีคนมาช่วยแปลภาษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ให้นักเรียนที่กำลังเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ช่วยในการแปลความหมายที่ใช้ในการสื่อสารกัน และเนื่องจากนักเรียนที่มาช่วยในการสื่อสารนั้นเป็นเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านและเป็นที่รู้จักของชาวบ้านทั่วไป จึงทำให้การสร้างความสัมพันธ์ของผู้วิจัยกับชาวบ้านเป็นไปด้วยดี ได้รับความไว้วางใจและเกิดความคุ้นเคยกันได้รวดเร็วมากขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยก็ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา งานบุญต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกข้าว การแยกข้าว เป็นต้น

ในระหว่างที่สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน ผู้วิจัยได้สังเกตและสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน ทั้งทางด้านกายภาพและด้านสังคมของชุมชนไปพร้อมกันด้วย

3.2 การหาผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการสร้างความคุ้นเคยเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้าน ทำให้เกิดความเชื่อใจและไว้วางใจในการที่จะให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้แล้วนั้น ผู้วิจัยยังได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักตามประเด็นที่ต้องการจะศึกษาอีกด้วย โดยผู้ให้ข้อมูลนั้นมาจากคำแนะนำของชาวบ้านด้วยกันเอง ว่าใครรู้เรื่องในประเด็นคำถามที่ต้องการบ้าง หรือในหมู่บ้านมีใครที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษา ชาวบ้านก็ได้แนะนำให้ไปหา ซึ่งสามารถแยกตามประเด็นได้ดังต่อไปนี้

3.2.1 ประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้อาวุโสที่อยู่ในหมู่บ้าน ได้แก่ นายมูวาทอง อายุ 85 ปี นายเสโต แซแซ อายุ 65 ปี นางปะทุ ก่าแฮ อายุ 49 ปี และนายนุลอย ดีวา อายุ 46 ปี ซึ่งแต่ละคนต่างก็อยู่ในหมู่บ้านนี้มาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน นางปะทุ ก่าแฮ เป็นบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านโดยเป็นผู้แนะนำไม่เป็นทางการ ส่วนนายนุลอย ดีวา เคยเป็นผู้ใหญ่บ้านห้วยไม้หก สามารถให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและความเชื่อพิธีกรรมต่าง ๆ ได้อย่างละเอียด

3.2.2 ประเด็นเกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร การเปลี่ยนแปลงการผลิตแยกออกได้ดังนี้

- ประเด็นเกี่ยวกับการเข้าป่าหากิน (การเซาะกิน) ผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลที่มีอายุแตกต่างกันไป ได้แก่ นายจะยอ ยะปือ อายุ 22 ปี เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านที่อาศัยมาตั้งแต่เกิด และเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีของชาวบ้าน นางคี่เก้ ดาแคแฮ อายุ 35 ปี เป็นกรรมการของกลุ่มแม่บ้าน นางวาทอง ดีวา อายุ 28 ปี เป็น อบต. บ้านห้วยไม้หก เขตตำบลม่อนจอง

- ประเด็นเกี่ยวกับการเกษตรกรรม ถ้าเป็นการทำนา ผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่งได้แก่บุคคลที่กล่าวถึงมาแล้ว และนายสุแน สจจ อายุ 54 ปี นางปู้ทุ ดีคำ อายุ 37 ปี ซึ่งแต่ละคนปลูกข้าวทำนากันมาตั้งแต่สมัยก่อน ทั้งการปลูกข้าวหว่านนาดำและการปลูกข้าวไร่ นอกจากนี้บุคคลดังกล่าวยังมีพื้นที่ปลูกยาสูบ และปลูกมะเขือเทศ ได้แก่ นายภูพอ จอโต อายุ 49 ปี และนายติมา กอวงค์ นางคำแพ กอวงค์

- ประเด็นเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่เลี้ยงหรือมีอาชีพเลี้ยงวัว ควาย ได้แก่ นายพาเต๊ะ ดีกุย อายุ 60 ปี นายเสาร์แก้ว วิชัย อายุ 35 ปี และนายปู้หลู เรือนสม อายุ 62 ปี

3.2.3 ประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อ และความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิต ผู้ที่ให้ข้อมูลได้แก่ นายปิชอบ ตีคำ อายุ 40 ปี นายแพงวาคาแคแฮ อายุ 42 ปี ซึ่งทั้งสองคนเป็นหัวหน้าเหมืองฝาย ต้องประกอบพิธีเลี้ยงเหมืองฝายและพิธีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และนายภูพอ จอโพ อายุ 49 ปี นายติมา กอวงศ์ อายุ 35 ปี นายเดระพอ ก่าแฮ อายุ 42 ปี ซึ่งทั้งสามคนนี้เป็นผู้ที่ได้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตทั้งการปลูกข้าวและปลูกมะเขือเทศ

3.3 วิธีการเก็บข้อมูล

จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า ได้นำนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มาช่วยในการแปลความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นนั้น ก่อนที่จะดำเนินการเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยได้วางแผนและกำหนดประเด็นคำถามอย่างกว้าง ๆ ไว้ก่อน แล้วนำมาอธิบายซักซ้อมความเข้าใจกับนักเรียนก่อนว่า ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เป็นอย่างไร และข้อมูลที่ต้องการได้มานั้นจะมีลักษณะอย่างไร เพื่อจะได้มีความเข้าใจตรงกัน รวมถึงวิธีการถามว่าควรจะถามในลักษณะใดเพื่อไม่ให้ผู้ถูกถามรู้สึกอึดอัด

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ในส่วนของบริบทของชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

- ข้อมูลทางด้านสภาพทั่วไป ได้แก่ ขนาดที่ตั้ง ลักษณะประชากร การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร เก็บข้อมูลโดยการศึกษาค้นคว้าจาก จปฐ. กชช.2ค. ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออมก๋อย และได้สัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้าน ทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยให้เข้าใจชุมชนเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในหมู่บ้าน

- ข้อมูลด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน ได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงมาจนถึงปัจจุบัน

- ข้อมูลด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ผู้วิจัยได้สังเกตจากสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้เข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ และยังได้สัมภาษณ์พูดคุยเมื่อไม่เข้าใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งทำให้ทราบข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ตามที่ต้องการ รวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนด้วย

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการตอบวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยได้วางแผนและกำหนดประเด็นคำถามไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อวางเป็นแนวในการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล โดยที่ประเด็นคำถามจะมุ่งตอบวัตถุประสงค์ให้มากที่สุด ขณะสัมภาษณ์มีการบันทึกเสียงเพื่อเก็บข้อมูลและรายละเอียดได้หมด การสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและมีลักษณะของการสนทนากันเป็นกลุ่มในบรรยากาศการพูดคุยกันอย่างเป็นกันเอง

4. การตรวจสอบข้อมูล

ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดไว้ว่าต้องการข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อใด ดังนั้นเมื่อออกเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น แล้วตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแต่ละแห่ง มีความสอดคล้องกันหรือไม่ และข้อมูลที่ได้มานั้นสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้เพียงพอหรือไม่ ถ้ายังไม่พอจะย้อนกลับไปวางแผนและกำหนดประเด็นคำถามเพิ่มเติมที่จะนำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์และดำเนินการเก็บข้อมูลต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกแล้วทำการวิเคราะห์โดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้แต่ละประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำเสนอผลการวิจัยโดยการบรรยาย การอธิบายและการสรุปเชิงวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท